

В. О. Корнієнко, С. Г. Денисюк, А. А. Шиян
(Вінницький національний технічний університет)

ТЕОРЕТИКО-ІГРОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ «ДИКТАТОР – ОПОЗИЦІЯ»

Описано теоретичну модель переходу від диктатури до демократії в умовах сучасного суспільного розвитку.

Ключові слова: ігрове моделювання, політичний конфлікт, диктатура, демократія

Проблема механізмів переходу від диктатури до демократії доволі давно інтенсивно вивчається (див., наприклад, Acemoglu and Robinson).^{1; 2} Однак в цих роботах розглядалися переважно вивчення економічних аспектів переходу до демократії. Вплив економічних переваг на вибір демократичного режиму був описаний у Асемоглу, Робінсона, Грегорі³, Пржеворські⁴, Саттера⁵, А. Шияна⁶. У цих роботах було досліджено, який саме вибір робить як багата еліта, так і бідні агенти. Вважалося, що як бідні, так і багаті агенти були ідентичними.

Проте багата еліта часто має правителя (або диктатора), який є особою, яка робить вибір. У цих випадках економічний підхід до опису умов для демократизації може не бути правильним.

Існує проблема, яка має найістотніший вплив на вибір диктатора (правителя). Це — проблема щодо безпеки самої персони диктатора в тому випадку, коли опозиція прийде до влади. тому диктатор здійснює свій вибір як окрема особа, тоді як опозиція здійснює вибір за механізмом колективного рішення, таким чином даний політичний конфлікт між диктатором та опозицією є, насправді, прикладом конфлікту «індивідуум – колектив».

Після розпаду СРСР умови для безпеки диктатора були змінені принциповим чином. Суди над диктаторами і арешт їх банківських рахунків сьогодні є звичайною справою. Тому загальні моделі для взаємин «диктатора – опозиція», які є подібними до варіанту «дилеми ув'язненого» вже не можуть описати сьогоднішню ситуацію. Зокрема, сьогодні обидва механізми, які були запропоновані в Sutter:

- 1) отримання притулку для правителя;
- 2) гарантії від армії – сьогодні вже не можуть бути використані екс-диктатором для отримання гарантії власної безпеки. Тільки в тому випадку, коли диктатор створює нові соціальні і економічні установи, він отримує шанс досягти власної безпеки.

Далі буде описано новий варіант гри «диктатор – опозиція», який продемонструє проблему у виборі диктатора перед переходом до демократичного режиму.

Ігрова модель.

Гра розглядається за умови повної інформації і в нормальній формі між двома агентами, диктатором (правителем) і опозицією (яка розглядається як один «колективний» агент).

Диктатор має дві стратегії: одна – «піти» і друга – «залишитися». Опозиція має дві стратегії так само: одна – «покарати» і друга – «заохотити».

Вибір часу подій є як вказано нижче.

Гра починається Природою, яка вибирає вид агентів. Типи стосуються обох агентів. Обидва агенти вибирають стратегії одночасно.

Як буде показано нижче, сконструйована гра може мати різний вибір часу, але всі вибори часу приведуть до того ж результату.

Виграші агентів представлено в Таблиці 1.

Таблиця 1.

Виграші у грі «диктатор – опозиція»

Диктатор		Опозиція	
		Покарати	Заохотити
Піти		4	3
	1	2	
Залишитися	РДС, Шт-Р, НР	2	1
	3	4	

Виграші для диктаторів є наступні. Найбільше значення для виграшу є у випадку, коли диктатор вибере стратегію «залишитися» і опозиція вибере стратегію «заохотити» (це «золота мрія» для будь-якого правителя). Мінімальний виграш має місце у разі, коли диктатор вибере стратегію для «піти» і опозиція вибере стратегію «покарати». Співвідношення між іншими виграшами для диктатора очевидне.

Виграші для опозиції є наступні. Найбільше значення виграшу є для випадку, коли опозиція вибере стратегію «покарати» і диктатор вибере стратегію «піти» (це «золота мрія» для будь-якої опозиції). Мінімальний виграш буде для випадку, коли диктатор вибере стратегію «залишитися» і опозиція вибере стратегію «заохотити». Співвідношення між іншими виграшами для опозиції очевидне.

Відзначимо, що ми обмежилися тільки числовими значеннями виграшів, тому що в цій грі тільки співвідношення між виграшами є важливим. Обидва масштаби виграшів можуть бути нелінійними, але обидва вони повинні монотонно зростати. Виграші для диктатора і опозиції не є порівняними між собою.

Аналіз гри

У грі всі пари стратегій мають оптимум Парето.

Ми розглядаємо тільки випадок чистих стратегій, тому що правитель може зробити вибір тільки один раз.

Вибір стратегій «залишитися, покарати» є аттрактором для цієї гри, то му що це є:

1. Рівновага в домінуючих стратегіях - РДС (це байдуже, хто почне перший, щоб виключити превалюючі стратегії).
2. Рівновага Штакельберга - Шт-Р (це байдуже, хто почне перший, щоб зробити вибір).
3. Рівновага Неша — НР.

Цей аттрактор стійкий в тому сенсі, що зміни вигравів одним агентом не будуть приводити до заміни стратегії, яка буде вибиратися іншим агентом. Іншими словами, у цій грі байдуже, хто саме робить перший хід. Наприклад, чи правитель почне перший, щоб зробити вибір, чи опозиція почне першою, щоб зробити вибір — це байдуже: ігрове рішення не змінюється.

Інтерпретація.

Як видно із проведеного аналізу, диктатор не має ніякої вигоди, щоб стратегія «піти» була ним вибрана: ця стратегія є *нераціональна* (невигідна) для диктатора.

Оскільки вибір стратегії визначають обидва агенти в рівній мірі, обидві сторони — і правитель і опозиція — мають вплив на ситуацію в рівній мірі. Цей результат, можливо, є дещо несподіваним: як правило ми завжди вважали, що диктатор пригнічує опозицію. натомість ми завжди вважали, що опозиція функціонує під тиском і що опозиція завжди прогресивна. Однак, як показав вище, обидва агенти — правитель і опозиція — несуть однакову ступінь відповідальності за подальший розвиток ситуації.

Історичні приклади

Щодо описаного вище, то є багато прикладів в історії — це Франція 1793, Росія 1917, Латинська Америка тощо.

Сьогодні демократичні країни можуть надавати підтримку опозиції двома шляхами.

Перший шлях є екзогенним: війна і прямі військові дії. Приклади (обмежені тільки ХХ-ХХІ ст.): Гітлер (Німеччина), Мілошович (Югославія), мулла Омар (Афганістан), Саддам Хусейн (Ірак). «Історичні експерименти», які були зроблені останніми роками, показали, що «шлях війни» — це неефективний метод для розв'язання «проблеми диктатури».

Другий шлях є так само екзогенним: економічні санкції до країни і зовнішня підтримка (економічна і політична) опозиції. Цей «економічний шлях» є також неефективним методом для вирішення «проблеми диктатора»: Куба, Білорусь, Ірак, Іран, і Північна Корея є переконливими прикладами.

Існує багато прикладів за недавні роки, коли життя диктатора або його свобода виявлялися під реальною загрозою після демократизації в країні. Іншими словами, є багато свідoctв сьогодні, що опозиція після

демократизації вибрала б стратегію «покарати». Долі Чаушеску (Румунія), Хоннекера (колишня «демократична» Німеччина), Піночета (Чилі), і Хусейна (Ірак) — переконливий тому доказ.

Таким чином, сьогодні не існує таких методів для демократизації коли «сильний» диктатор схотів би піти добровільно (випадок «слабкого» диктатора розглянуто нижче).

Як діятиме Кастро (Куба), Лукашенко (Білорусь), Мушараф (Пакистан), Ахмадінежад і Сеїд Аятолла Алі Хоменеї (Іран), Ким Чен Ір (Північна Корея), який є «сильними» диктаторами? Відповідь все ще лишається відкритою.

Конструювання політичних механізмів для випадку «слабкого» диктатора

Як показано вище, в наявності є політичний конфлікт між особистістю (диктатор або правитель з однієї сторони) і соціальною групою (опозицією) з іншої. Тому вирішення цього конфлікту можливе тільки за умови зміни стратегій обома агентами.

Наприклад, можливий механізм для демократизації може бути таким. На стадії 1 здійснюється вплив на диктатора як на окрему персону: стимулювати його прийняти рішення «піти» є метою цієї стадії.

На стадії 2 метою для дій є вже опозиція. В межах цієї стадії повинна бути отримана безпека для диктатора. Правитель проводить (можливо, спільно із екзогенними агентами – наприклад, розвиненими країнами) певний набір дій для стимулювання опозиції до вибору стратегія «заохотити» в тому випадку, коли б правитель вибору би стратегію «піти». Оскільки під час цієї стадії діяльність правителя здійснюється на рівні соціальних груп, то диктатор може створити нові соціальні і економічні інститути або привілеї: це добре описаний шлях для демократизації – дивитись, наприклад, Asemoglu і Robinson 2001, 2006р.

Відзначимо, що тільки коли правитель створює «нові» інститути, він може увійти до того ж суспільного рівня, на якому *вже* є опозиція: тільки в даному випадку правитель отримає суспільні інститути, які працюватимуть після того, як він залишить владне місце (оскільки опозиція повинна знищити «старі» інститути диктатури).

Внаслідок цього механізму умови для забезпечення безпеки правителя будуть отримані тільки у тому разі, коли виграші для опозиції будуть змінені. Зазначимо, що описаний вище метод може бути застосований тільки для «слабкої» диктатури, тобто у випадку, коли умови для ринку і демократії вже існували ще під час диктатури (власне, саме диктатор і зацікавлений в тому, щоб їх створити: бо тільки такі інститути й зможуть існувати при демократії, а «диктатор у відставці» зможе на них опертися).

Механізм для підтримки диктатора після перемоги опозиції запропонував Sutter (1995). Він обговорював роль військової загрози як стійкий чинник для демократизації; цей механізм також може служити

можливим варіантом для описаного вище проекту.

Найбільший успіх в демократизації був отриманий саме при використанні описаного нами вище методу. Демократизацію в СРСР зробили саме у ті дві стадії, які описані вище. На першій стадії було здійснено вплив на Горбачова як на особистість: Нобелівська Премія Миру, PR-акції у всьому світі, підтримка його починань і його особисто з боку еліти в розвинених країнах, інформація щодо «рівня життя» в розвинених країнах, наукові звіти про «видатні перспективи» для економіки СРСР, і тому подібне. Під час другої стадії було створено набір «нових» суспільних інститутів: ринок, Президент, Парламент, вибори, повна інформація («гласність»). Під час цієї стадії наймогутніша установа – Компартия – була зруйнована.

Демократизація була проведена Генералом Франком (Іспанія). Проте він не отримав гарантії для його власної безпеки і демократизація була проведена за його планом вже тільки після його смерті.

На відміну від Франко, у разі, коли гарантії безпеки диктора були отримані, правитель сміливо проводив дії демократизації. Балтійські країни колишнього СРСР — Латвія, Литва і Естонія – тому наочні приклади.

Отже, представлена ігрова модель може слугувати основою для побудови математичного опису для потужних технологій для демократизації.

Проблема демократизації має сьогодні високий рівень актуальності, тому що сьогодні ніякі ефективні методи не використовувалися, окрім прямого військового втручання. Крім того, після здійснення репресій будь-який диктатор *просто повинен* здійснити описану вище гру, тому що диктатор знає, що його безпека не може бути отримана. Таким чином, сьогодні ми маємо суперечність, тому що Acemoglu і Робінсон (2001, 2006) показали, що репресія – це є загальний механізм, який постійно та широко використовується диктатором при управлінні.

Для розв'язання цієї суперечності і можуть використовуватися описані вище результати.

Як впливає із отриманих результатів, методи для впливу на диктатора повинні містити як урахування переваг правителя як особи, так і здійснення впливу на те оточення правителя, яке має на нього вплив. Такі технології для впливу на особу правителя описуються у працях А. Шияна (2007).

Література

1. Acemoglu, D., Robinson, J. A., 2001. A Theory of Political Transitions. *American Economic Review* 91(4), 938–963.
2. Acemoglu, D., Robinson, J. A., 2006. *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. Cambridge. Cambridge University Press, Cambridge.
3. Gregory P. R., Schroder Ph.J.H., Sonin K. Dictators, Repression and the Median Citizen: An “Eliminations Model” of Stalin’s Terror (Data from the NKVD Archives). CEFIR / NES Working Paper series. Working Paper No 91. November 2006.
4. Przeworski, A. (2004). Democracy and Economic Development, In Mansfield, E. D. and Sisson, R. (Eds.), *The Evolution of Political Knowledge*. Columbus: Ohio State University Press.
5. Sutter D. (1995) Settling Old Scores: Potholes along the Transition from Authoritarian Rule. *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 39, No. 1, pp. 110-128.
6. Shiyan A.A. A rational behavior for a person, game theory and managing by economy and society. (In Russian). Institute for Social Technologies. Working Paper. <http://soctech.narod.ru> .